

Jubilæumsanmeldelse

Kristian Mikkelsen (1845-1924): Dansk Ordføjningslære med sproghistoriske tillæg. Håndbog for viderekomne og lærere. Lehmann og Stage. København 1911. 764 sider. 2. udg. med register: Hans Reitzel. København 1975. 800 sider.

For den der arbejder med moderne dansk sprog i en systematisk sammenhæng, er Mikkelsens Ordføjningslære en af hovedhjørnestenene i arbejdet. Det er der man altid starter med at slå op når man har fundet et problem i dansk syntaks som man vil nærmere ind på livet af. De studerende der tør binde an med en mere dybdeborende udgave af grammatisk analyse, bliver sat til at læse de afsnit der er relevante for deres emne. Den er – og vil i lang tid fremover – blive ved at være et *sine qua non*, for nu at benytte det sprog som overlærer Mikkelsen dagligt terpede med sine elever på Roskilde Katedralskole.

Og hvorfor så det?

Mikkelsens biografi er hurtigt fortalt. Han blev født i 1845 og tog den filologiske skoleembedseksamen i 1872. Efter et par år ved Borgerdydskolen i København kom han 1876 til Roskilde, hvor han forblev i en fast stilling til sin pensionering 1917. Han døde 1924. Mikkelsens bog har en kompliceret tilblivelseshistorie; den er mig bekendt aldrig udforsket for alvor, og det er faktisk en skam. Jeg repeterer hvad gængs litteratur, inkl. forordene til forskellige af Mikkelsens grammatikker (1893, 1894), oplyser.

I provisorieårene i 1880'erne tilstræbte højreregeringen som bekendt et stærkt forsvar og en relativt autoritær styring af samfundet. En vigtig drivende kraft i begge retninger var kultusministeren Jacob Scavenius (1838-1915, minister 1880-1891; om Scavenius' brogede person og politiske virke, se Rambusch 1988 og Larsen 2010 s. 236-74). Som et led i denne styring indgik nogle bestræbelser for et velfungerende skolesystem, bestræbelser som fra tid til anden bragte højreministeren på kant med de benhårdt reaktionære, f.eks. i reformerne af retskrivningen og skolesystemet. Scavenius gik ind for en ret vidtgående retskrivningsreform (inkl. substantiver med små bogstaver) og en dansksproget terminologi i grammatikundervisningen, begge dele til stor forargelse for traditionens bevarere, f.eks. Edwin Jessen, der i forordet til sin grammatik (Jessen 1891) harcellerer over Scavenius' liberale holdninger. Det skal bemærkes at Scavenius ganske vist var på god fod med Danmarks Lærerforening (Rambusch 1988 s. 146), men at han, så vidt det kan ses, aldrig slog politisk mønt i folketingsarbejdet af de reformer der imødekom principielle synspunk-

ter i Venstrekredse, som f.eks. netop den dansksprogede terminologi og retskrivningsreformen.

Et af standardiseringenskerne var at få etableret et sammenhængende grammatiksystem med en konsekvent, af ministeriet fastlagt terminologi i undervisningen. Ifølge Skautrup (1944-70 bd. IV s. 20) udskrev ministeriet i 1886 en konkurrence om et egnet grammatisk lærebogssystem i dansk grammatik til hele skolesystemet. I ministeriet var man skuffet over resultatet af konkurrencen og håndplukkede derpå Mikkelsen til at skrive værket (sml. Skautrup 1944-70 bd. IV s. 20, samt forordet til Mikkelsen 1893). Den 'store' version kom i 1894 (Mikkelsen 1894). I fagkredse blev den ikke strøget med hårene. Så vidt det kan ses, anmeldes den f.eks. ikke i *Dania*, hvor tidens fremadstræbende universitetsforskere diskuterede hvad der lå dem på hjerte vedrørende nordiske sprog; men såvel Otto Jespersen (Jespersen 1895) som Verner Dahlerup (Dahlerup 1903) bruger den som afsæt for kritiske bemærkninger i tidsskriftet. Især Jespersens kritiske kommentarer fik såvel Mikkelsen (Mikkelsen 1896) som hans gode ven Oscar Siesbye (Siesbye 1895, 1896) til at indsende svar på kritikken, men også Dahlerup får et krast svar (Mikkelsen 1903), som Dahlerup besvarer i samme stil i samme nummer. Mikkelsen kom som grammatiker fra første færd til at stå som opsummeringen af alt det som en ambitiøs forsker ville videre fra, og det var den position han og hans bøger stod i indtil efter 1970.

Ifølge Mikkelsens eget forord (s. [I]!) kom ordføjningsslæren til da den store 1894-grammatik var udsolgt. Han ville gerne udgive en revideret og udvidet version; så langt kom det dog aldrig, men da han havde omfattende og systematiske noter til en revision af det syntaktiske afsnit, blev det til den bog vi i år kan fejre 100 års fødselsdag for. Mikkelsens Grammatik var en brugsbog og skal vurderes som sådan. Ordføjningsslæren er omtrent fire gange så lang og udgør dermed et bidrag til den videnskabelige udforskning af dansk syntaks. Men der er en sammenhæng – et emne der kunne fortjene granskning. (Det skal bemærkes at heller ikke Ordføjningsslæren blev anmeldt i *Danias* efterfølger, nærværende tidsskrift.)

Det er klart at en bog fra 1911 på mange måder er et produkt af verden af i går. Når Mikkelsens bog alligevel – på en ganske anden måde end Høysgaards grammatiske arbejder fra det 18. århundrede – kan gøre sig gældende i dag, har det at gøre med en lang række forskellige faktorer af teoretisk og videnskabssociologisk art. Jeg skal her prøve at gøre rede for dem.

En væsentlig grund er at Mikkelsens metode på sæt og vis ikke er umoderne i dag. Han har altid haft betegnelsen 'traditionalist' hængende om halsen, og det var – især i begyndelsen af det tyvende århundrede – bestemt ikke godt. Men der er mange måder at være traditionalist på, og hvis man betragter Mikkelsens indledende sætninger til de strategisk vigtige afsnit, ser man hvordan hans tilgang på mange måder kan minde om en moderne funktionel grammatisk tilgang som Ole Tøgebys. Det gælder for Mikkelsen hele tiden om at finde hvilken plads i udsagnets opbygning man skal give til det formelement som han nu går i gang

med. At han så ofte ikke har blik for sammenhængene ud over sætningsgrænsen, er nok hans største handicap i sammenligning med moderne funktionel grammatik.

Man kan vise det ved at studere et lige så elementært som væsentligt problem, nemlig sætningsdefinitionen i § 1. Mikkelsen følger traditionen ved at beskrive sætningen som opbygget grundlæggende af forbindelsen mellem subjekt og prædikat. Det er selvfølgelig substansens primat i filosofisk logik (sml. Aristoteles' *De categoriae*) der spiller ind hér, idet Mikkelsen eksplicit går ind på hvordan udsagnet må bygges op omkring en bestemt genstand som udsagnet funderes på, men samtidig kan man også ane blikket frem mod det 'psykologiske prædikat', hele den funktionelle sætningstilgangs arbejde med at rehabiliterer substanslogikken, ikke som substanslogik, men som diskursopbyggende faktor. I en kommunikationssituation er der altid noget der findes som etablerede kendsgerninger mellem kommunikationens partner, et 'noget' de gensidigt kan tage udgangspunkt i. Det er ikke en substans i en aristotelisk forstand, men noget der på samme måde ligger bagved situationen.

Skifter man nu de funktionelle briller ud med de formelle, kommer hele Mikkelsens § 1 (samt alle de efterfølgende paragraffer om upersonlige sætninger) til at tage sig ud som det rene omsvøbsdepartement. En strukturalist kan sagtens skære igennem ideen om en grundlæggende nødvendig forestilling om en genstand der er udgangspunkt for tanken, samtidig med at der dog kan tænkes situationer hvor udsagnet ikke knytter sig til en sådan genstand. Det bliver så det finitte verbum der fungerer som det eneste obligatoriske element i sætningen, som hos Diderichsen (1962 § 53). Men med denne reduktion forsvinder det moment som udgøres af subjektet og forestillingen om at sætningen har en diskursiv ramme som den spiller bold op ad.

Tilsvarende funktionelle træk dukker op andre steder hos Mikkelsen, f.eks. i de omfattende redegørelser for hvilke semantiske kategorier der tager prædikat til objekt (§ 21), eller i redegørelsen for hvordan »Fast vedføjelse«, dvs. underledene i en nominalhelhed, kan gøre et led bestemt nok til at fungere som subjekt (§ 24). I mange tilfælde ville en mere formel tilgang opfatte de omfattende semantiske klassifikationer som overflødige; men netop for det funktionelle blik er Mikkelsens lister dybt interessante. Det gælder især de mange kombinationer af bestemte konstruktioner og den verbale semantik.

I andre henseender er Mikkelsen i besiddelse af en sikker fornemmelse for formel argumentation. Han benytter klassiske strukturelle prøver som kombination, substitution og permutation til at argumentere for hvordan tilsyneladende heterogene elementer har samme strukturelle funktion. I den henseende er afsnittet om parallellen mellem adjektiver og præteritum (= perfektum) participium (§ 143) interessant at studere.

Der er dog steder hvor Mikkelsens tilgang kommer til kort. Det gælder for mig at se hans gennemgang af verbets tempora i dansk der er bygget over et skema der baserer sig på uklare semantiske forudsætninger. Netop tempusafsnittet er på

en kompliceret måde et halvt afsnit; vi mangler redegørelsen for de former som egentlig er hele grundlaget, ligesom Mikkelsen kun i antydninger fortæller hvordan han tænker tempusområdets semantik. Det er dog tydeligt at han forestiller sig et afbildningssystem. Mellem den talendes position og den objektive placering af det sagte i forhold hertil er der en slags objektiv relation, som den talende dog (af grunde der ikke udlægges) kan forkorte på en sådan måde at simple former kan erstatte kompleksere. Samtidig har Mikkelsen en redegørelse for tidsformernes opbygning ved hjælp af de forskellige hjælpeverber. Hans system kan kritiseres for to ting: dets 'objektive' apparat har ingen gyldighed, og de subjektive faktorer i tempussystemet kommer ikke til deres ret i hans fremstilling. Fremstillingen lever for så vidt op til den funktionelle norm som hans traditionalisme dikterer ham, men den fungerer dårligt hér fordi det semantiske system der lægges til grund for de funktionelle vurderinger, ikke er afklaret i sin opbygning.

Som allerede bemærket havde Mikkelsens bog ingen succes blandt fagfolk i sin egen tid. End ikke Skautrup synes at være særlig begejstret da han kommer til Mikkelsen i sproghistorien (bd. IV s. 20). I strukturalismens dage så man en stor heros i Mikkelsens energiske kritiker H.G. Wiwel, og vurderingen af Mikkelsen var lav. Diderichsens gennemgang af dansk grammatisk forskning i det tyvende århundrede (Diderichsen 1965) har et afsnit betitlet »Wiwel og Mikkelsen«; afsnittet er stort set en gennemgang af Wiwels synspunkter, og Mikkelsen citeres kun meget perifert, om end som regel med tilslutning. Diderichsen skriver flere steder med en vis respekt om det omfattende ekscerptmateriale (f.eks. Diderichsen 1941 s. 7); men analyseniveauet imponerer ham ikke, sml. Diderichsen 1968 s. 87-88. Det giver i den forbindelse anledning til overvejelse hvordan Mikkelsen, der ellers ikke anerkendte Wiwels dogme om at 'et Ord er et Ord' (sml. forordet til Ordføjningsslæren s. [III]), i sin § 17 faktisk foregriber Diderichsens analyse af dansk 'der' som subjektsvikar overalt.

Det virkelige omsving i vurderingen af bogen kom med Erik Hansen, der var medansvarlig for genudgivelsen fra 1975 sammen med Otto Glismann, Lars Heltoft og Ole Togeby. Genudgivelsen øgede bogens anvendelighed ved hjælp af tilføjede paragrafnumre på hver side, samt ved et stikordsregister der giver adgang til at finde væsentlige kildesteder. Faktisk kan man ikke mere anbefale nogen at anskaffe originaludgaven, undtagen som fetisch; dertil er nytteværdien af registeret i 2. udgave for stor. Registeret er opbygget som i *Elementær dansk Grammatik* (Diderichsen 1962): først kommer de generelle henvisninger, dernæst underemner. Som de fleste brugere i den hårde kerne dog ved, er stikordsregisteret ikke en hovedpude. Man kan sagtens finde væsentlige informationer om bestemte emner som stikordsregisteret hverken kunne eller skulle registrere. Men det kræver at man læser meget lange stræk med øjne og ører åbne, en indsats som det daglige universitetsarbejde efterhånden giver forbandet lidt plads til. Efter genudgivelsen og Erik Hansens entusiastiske propaganda for bogen (se Gregersen og Hermann 1976 s. 50-51) er de mugne kommentarer forsvundne. Men nogle af bogens problemer står tilbage.

Et af de vigtigste problemer er terminologien, som i dag fremstår som en raritet. Man havde virkelig foretrukket en rent latinsk terminologi som havde kunnet kontrolleres ved hjælp af standardlitteratur. En forklaring på brugen af de danske termer kunne være at Mikkelsen var bundet af sit forarbejde, grammatikken fra 1894. I forordene til sproglære-bøgerne fra 1890'erne (men grundigst i Mikkelsen 1893) anfører han til forsvar for brugen af en dansk terminologi at der vil være mange brugere af disse bøger der ikke ville lære et fremmedsprog og derfor ikke ville have grundlag for at bruge latinsk terminologi, et argument som nok kan karakteriseres som søgt, også i datidens sammenhæng. Spørgsmålet er så om dette argument også skulle gælde Ordføjningslæren. (Samtidig giver det i et glimt forestillingen om den grundigt lærde étsprogede, en person for hvem al fremmed tale er løs, en ideologisk forestilling der stadig er gangbar politisk mønt for mange.) Tendensen i tiden var vistnok at man i skolen ønskede en generel fordanskning af terminologien. Den bidske Edwin Jessen foretrækker dog latinsk terminologi i sin danske grammatik (Jessen 1891), hvor fremgangsmåden stedvis har forbløffende ligheder med Mikkelsens.

Også i andre henseender mærker man en orientering mod nationale tendenser hos Mikkelsen. Hans 'egen' tekst i Ordføjningslæren (men ikke i 1894-grammatikken) er i en variant af den rask-petersenske retskrivning med små bogstaver i substantiverne og bolle-å, samt forskel på *dör* og *dør* efter udtalen. Der spores også en vis nationalistisk tendens i navneformerne: Oehlenschläger staves *Øhlenschläger* som Adam selv gjorde som ung, og Peter Palladius citeres som »Peder Plade« (flere steder, f.eks. s. 95). Tilslutningen til det rask-petersenske retskrivningssystem er et sprogpolitisk statement i perioden der kunne gå hånd i hånd med en tilslutning til den rent dansksprogede grammatiske terminologi. Begge dele placerer Mikkelsen solidt blandt Venstres støtter. Men når den danske terminologi ikke rækker, kan Mikkelsen finde på skrive »dativus ethicus« (s. 93), ligesom han i parentes kan oversætte »grundledet« til »(det reale subjekt)« hvis sprogbroen ellers bliver ham for svævende (s. 259). Og Mikkelsen regnede (stik imod argumentet om brugere uden kendskab til fremmedsprog) med flersprogede læsere; i hvert fald citeres der flere steder på latin og græsk uden oversættelse. Nekrologen over ham i Roskildensersamfundets blad (Ahlefeldt Laurvig 1924) omtaler ham som en venstremand, der dog havde det kors at han havde vist sig så nyttig for højreregeringen før systemskiftet at han regnedes for politisk dubiøs. Nærmere kommer vi næppe hans personlige indstillinger, da personlige papirer ikke synes at foreligge.²

Så meget til forklaringen af hvorfor bogens terminologi er som den er. Tilbage står at den dansksprogede terminologi er svær at håndtere for en nutidig bruger. Udover at bogen benytter en masse danske termer som ingen bruger mere til undervisnings- eller forskningsformål, svarer Mikkelsens dansksprogede terminologi ikke til hvad folkeskolen anvender i dag, hvilket kun gør billedet endnu mere kompliceret. Det er heller ikke nemt at oversætte de Mikkelsenske termer til moderne referencegrammatisk standard. Stikordsregisteret

giver oversættelser af international terminologi til den mikkelsenske, men desværre ikke oversættelser den modsatte vej. Ofte sidder man og stirrer på de nu ukurante termer i Mikkelsens eget indeks og prøver at forestille sig om en »uegentlig tilstandsbetegnelse« mon er det man leder efter. En nyttig brugsting kunne være at få Dansk Sprognævns anbefalede termliste (Galberg Jacobsen 1996) udvidet med oversættelser til mikkelsenske termer, ligesom en oversættelse af indholdsfortegnelsen til moderne referencegrammatisk standard ville være nyttig.

Et ganske andet problem er hvilket sprog Mikkelsen egentlig beskriver. Hvor forældet er det? Tekstmaterialet i bogen er i høj grad excerperet af den klassiske danske litteratur. Hans læsning har været omfattende; ikke blot Brandes, Drachmann, Pontoppidan og Bang citeres ret hyppigt, men sågar Jacob Knudsen (bl.a. s. 75), Nexø (bl.a. s. 97) og Valdemar Rørdam (s. 89), samt enkelte andre, nu ukendte samtidige som Svend Fleuron og Sophus Bauditz. Til gengæld mindes jeg ikke at have set citater fra kredsen omkring *Taarnet*, så dér går åbenbart overlærerens smagsgrænse. De fleste ældre tekster som på hans tid forelå i brugbare udgaver, synes at være blevet citeret i de sproghistoriske afsnit. Til gengæld er der få citater fra bibeloversættelserne og folkeviserne, formentlig fordi Mikkelsen ikke stolede på deres værdi som kilder. Den ældste forfatter der citeres som nutidig, er Holberg. Det er på godt og ondt et meget traditionelt dannelsesbillede der tegner sig, et billede som ikke nødvendigvis svarer til nogle bestemte sproghistoriske periodiseringer. Selv når de ældre, men efter-holbergske forfatters sprogb brug er gammeldags for Mikkelsen, bliver observationerne citeret i det synkrone afsnit, ikke i de sproghistoriske tillæg, f.eks. anm. 1 på s. 59. På den måde opstår der en interessant konstruktion af hvad der er 'vores sprogb brug'. Alt hvad der citeres uden for de sproghistoriske afsnit, er 'vores', en sprogform som måske ikke er kurant, men i hvert fald hører til det normsæt den dannede sprogb bruger bør acceptere og bør kunne anvende stilistisk. Problemet burde være nærværende for alle der arbejder synkront. Indirekte er Mikkelsens læsning med til at definere hvilket sprog han beskriver.

Dermed er ikke sagt at Mikkelsens bog kun er en kodificering af et klassisk normeret litteratursprog. Fordi der registreres så bredt og så flittigt, får han en mængde ikke-klassisk og 'vulgær' sprogb brug med ind i grammatikken, ligesom mange typiske afvigelser fra den normerede syntaks også bliver registreret. Det har tit slået mig at nogle af de virkelig excentriske syntaktiske indfald som Mikkelsen registrerer, stammer fra Oehlenschläger. På et sådant punkt ville Mikkelsen være en interessant genvej til et forskningsemne.

Sammenfattende kan man sige at Mikkelsens datagrundlag i grunden er ret heterogent, præcis så heterogent at det meget godt modsvarer forestillingen om en deskriptiv grammatik der medtager alt hvad der på nogen måde er muligt inden for sprogsamfundet. Og da mange af disse muligheder fortsat står åbne, eller har erobret sig en større plads siden Mikkelsens dage, er datagrundlaget i grunden ikke så forældet som man kunne tænke sig. Stilvurderingerne gælder selvføl-

gelig ikke mere, men den rene analyse af stoffet og det store eksempelmateriale er fortsat af uvurdelig interesse.

Indtil dette forår har der reelt kun været tre store forskningsorienterede grammatikker over dansk: Diderichsens *Elementær dansk Grammatik*, Aage Hansens *Moderne dansk* (Hansen 1967) og Mikkelsens *Ordføjningslære*. Denne anmeldelse må afstå fra at holde Mikkelsen op mod Erik Hansen og Lars Heltofts nye grammatik (Hansen og Heltoft 2011), som efter alt at dømme kommer til at sætte de tre gamle meget i skyggen. Men Hansen og Heltofts værk kommer nu næppe til at overskygge de tre gamle totalt på samme måde som f.eks. Høysgaards værker er blevet overskygget. Diderichsens bog vil fortsat have den interesse den hele tiden har haft; de skarpsindige originale analyser og indsigter vil stadig være værd at studere for at skærpe forskerens opmærksomhed. Aage Hansens bog dækker principielt et område hvor den stadig kan bevare pladsen i feltet, nemlig morfologien, som ikke har været i fokus i nogen af de andre tre bøger. At den er umulig at finde rundt i, selv for flittige brugere, kommer ikke til at ændre sig før en gruppe behjertede sjæle udstyrer den med en ordentlig indholdsfortegnelse og et stikordsregister der ikke er lavet efter et tilfældighedsprincip.

Og Mikkelsen? På mange måder er Mikkelsens fokus det samme som Hansen og Heltofts, nemlig syntaksen. Alligevel vil Mikkelsen fortsat blive endevendt ved enhver lejlighed. Der er for mange gode indsigter, for mange inciterende detailanalyser, for mange eksempler som man ikke havde ventet, og som udløser overvejelser af den ene eller den anden art. Man slipper ikke en god gammel ven fordi man får en ny. Men man glæder sig på den anden side også usigeligt over at der kommer nye venner af den art til.

Litteratur

- Ahlefeldt Laurvig, F[rederik] 1924: »Overlærer Kristian Mikkelsen«. *Roars Kilde, Medlemsblad for Roskildensersamfundet* nr. 4, september 1924.
- Dahlerup, Verner 1903: »Abstrakter og konkrete«. *Dania X,2*, s. 65-80.
- Diderichsen, Paul 1941: *Sætningsbygningen i skaanske Lov*. København: Ejnar Munksgaard.
- Diderichsen, Paul 1962: *Elementær dansk grammatik*. 3. udgave. København: Gyldendal.
- Diderichsen, Paul 1965: »Synspunkter for dansk sproglære i det 20. Århundrede« i Jørgen Larsen, Christian Lisse og Karl Martin Nielsen (red.): *Det danske sprogs udforskning i det 20. århundrede*. Selskab for nordisk Filologi, København, s. 142-211.
- Diderichsen, Paul 1968: *Sprogsyn og sproglig opdragelse*. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.

- Galberg Jacobsen, Henrik (red.) 1996: *Grammatik talt*. Dansk sprognavns skrifter 24, København: Dansk lærerforening.
- Gregersen, Frans og Jesper Hermann 1976: »Samtale om dagen i København eller Magister Stygotius i krydsild«. *Papir 5*, 1976, s. 35-56.
- Hansen, Erik og Lars Heltoft 2011: *Grammatik over det danske sprog I-III*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Hansen, Aage 1967: *Moderne dansk I-III*. København: Grafisk Forlag.
- Jespersen, Otto 1895: »En sproglig værdiforskydning; og=at«. *Dania III,4*, s. 145-182 (genoptrykt med ændringer i Otto Jespersen: *Tanker og studier*, Kbh. 1932).
- Jespersen, Otto 1896: »Bemærkninger til afhandlingen 'En sproglig værdiforskydning' III«. *Dania III,5*, s. 248-258.
- Jessen, Edwin 1891: *Dansk Grammatik*. København: Gyldendalske Boghandel (F. Hegel & Søn).
- Larsen, Pelle Oliver 2010: »Professoratet. Videnskabelige magtkampe i Det Filologiske Fakultet 1870-1920«. Ph.d.-afhandling, Aarhus Universitet.
- Mikkelsen, Kristian 1893: *Dansk Sproglære til Brug for Undervisningen i lærde Skoler og Seminarier*. København: Lehmann & Stage.
- Mikkelsen, Kristian 1894: *Dansk Sproglære med sproghistoriske Tillæg: Haandbog for Lærere og Viderekomne*. København: Lehmann & Stage.
- Mikkelsen, Kristian 1896: »Bemærkninger til afhandlingen 'En sproglig værdiforskydning' II«. *Dania III,5*, s. 242-248.
- Mikkelsen, Kristian 1903: »Nogle bemærkninger om Verner Dahlerups afhandling om abstrakter og konkreter«. *Dania X,3*, s. 146-153.
- Rambusch, Sigurd 1988: *Jakob Scavenius. En moderne politiker i det gamle højre = Skrifter udgivet af Jysk Selskab for Historie nr. 45*. Århus: Universitetsforlaget i Aarhus.
- Siesbye, Oscar 1895: »Bemærkninger til ovenstående afhandling [dvs. Jespersen 1895]«. *Dania III,4* s. 183.
- Siesbye, Oscar 1896: »Bemærkninger til afhandlingen 'En sproglig værdiforskydning' I«. *Dania III,5*, s. 239-242.
- Skautrup, Peter 1944-70: *Det danske Sprogs Historie I-V*. København: Gyldendal og Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.

Noter

1. Forordet er upagineret, så jeg indsætter paginering med romertal i skarp parentes, begyndende med forordets første tekstside.
2. Tak til Claus Røllum-Larsen, Det Kongelige Bibliotek, for diverse oplysninger hertil.

Henrik Jørgensen